

ПРО ВІДМІННІСТЬ ПОДІБНОГО: ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТОЛОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ У ФОЛЬКЛОРИСТИЦІ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

*"...Існує п'ятдесят способів сказати "так" і
п'ятсот способів сказати "ні", та є лише один
спосіб це написати".*

Бернард Шоу

Усна традиція належить до найдавніших витворів людського духу, проте фольклористика, яка її вивчає, ще порівняно молода, її розвиток супроводжується процесом розмежування з іншими галузями філологічного знання й дедалі глибшим усвідомленням власної специфіки. Це стосується й однієї з найменш досліджених ділянок — текстології, яка розглядається не як вузько-прагматична дисципліна, а як сфера, де сутність та специфіка механізмів функціонування усної традиції виявляються чи не найвиразніше.

Філологічним спрямуванням фольклористики, яке домінувало упродовж тривалого часу, визначається те, що основним предметом вивчення був писаний текст — словесна фіксація живого виконання твору. Однак, якщо письменник, утілюючи свій творчий задум, власноручно записує текст, то результатом творчої діяльності у фольклорі, на відміну від літератури, є усний текст. Він має не лише вербальні, а й невербальні складники (жести, міміку, інтонацію тощо). Його запис, що фіксує переважно словесні компоненти тексту, стає наслідком інтерпретативної діяльності збирача. Запис завжди лише відносно повно й точно відбиває усний візирець, хоча й постійно тяжіє до максимальної об'єктивності відтворення. Мабуть, саме через це найдоречніше розпочати розгляд з протиставлення *усного* й *писаного* тексту, та, власне, двох типів художнього мислення, що їх продукують. Спробуємо пересвідчитися, що різниця усного й писаного слова далеко глибша від суто формальної.

До винайдення письма усне слово було основною формою збереження й накопичення людського досвіду, але нині всі ми перебуваємо під сильним, проте часом неусвідомленим, впливом імперативів культури писаного типу. Саме тому В.Онг говорив про заповнення нашої свідомості уявленнями, породженими писаною культурою: "Ми є найупослідженішими в'язнями писаної культури, в якій виростили"¹.

Саме це й спричинило один із парадоксів, з якими зіткнулися фольклористи вже від найперших спроб фіксації усного слова. Він полягає в тому, що спроби відтворити артистизм живого виконання часом роблять текст запису складним для читача. Тож часом відтворений слово в слово усний текст майстерного виконання казки тьмяніє, видається незугарним, "неправильним" і в кращому разі стає схожим на сухого метелика з колекції, який лише нагадує про мерехтіння яскравих фарб і граційність рухів у променях літнього сонця. Тому перші фіксації фольклору, зроблені переважно письменниками, чутливими до мистецької принакності слова, зазвичай були далекими від усного оригіналу: збирачі намагалися в будь-який спосіб компенсувати втрати, що відбувалися з усним текстом у процесі запису.

До усвідомлення того, що усний текст — єдина реальність живого буття фольклору, фольклористика йшла важким шляхом, а пошук практичних висновків триває й досі.

¹ Ong Walter J. The Presence of the Word: Some Prolegomena for Cultural and Religious History. — New Haven, Connecticut, 1967. — P.19.

Які ж особливості властиві усному тексту? Зовнішньою його ознакою є те, що він постає в процесі усного мовлення, тобто має звукову форму відтворення та сприймається слухом. Усному тексту притаманна *контактність*, наявність виконавця та слухача, які спілкуються між собою. Письмовій формі така риса не властива, сприйняття написаного може бути віддаленим і в часі, і в просторі від часу та місця його створення та фіксації. Істотним є й те, що писаний текст стає матеріалізованим медіатором, за допомогою якого мистецьке повідомлення досягає читача, в той час, як у фольклорі (і не лише словесному) процес творення чи відтворення тексту відбувається в безпосередньому спілкуванні зі слухачем чи глядачем. Таким чином текст передається з “вуст до вуст”, а не через трансформований (власне “перекодований”) текст запису.

Ця, здавалося б, формальна ознака є вкрай істотною, адже саме через це усний текст потенційно завжди “відкритіший” для зворотного впливу слухача на виконавця, він може набувати більшої *спонтанності*, ніж писаний.

Контактністю усного тексту зумовлюється й те, що він зазвичай має *певного адресата*, яким стає другий учасник комунікативного акту. Усному тексту властива *діалогічність*², а також *незворотність*, адже в процесі усного виконання “не зафіксований за допомогою якихось технічних засобів ... фольклорний текст, коли він відзвучав, перестає існувати”³. Ще однією особливістю є *багатоканальність сприйняття* усного тексту, адже в слуховому сприйманні істотні не лише слова, а й жести, міміка та інтонація⁴.

Особливої уваги заслуговує й питання про вербальний характер усних текстів. Адже просодичні та візуальні елементи не виражені словом, проте “всі невербалізовані компоненти тексту можуть бути за необхідності вербалізовані. Це дозволяє стверджувати, що текст принципово вербальний”⁵. Хоча окремі мовознавці схильні спростовувати думку про здатність тексту передати деякі відчуття на зразок смаку, запаху чи звуку, для текстології в даному випадку істотно те, що в процесі запису усного тексту можливе “перекодування” усного тексту із притаманними йому рисами на писаний, і що письмова фіксація тексту не є і не може бути абсолютно тотожною його усній формі, що прозвучала у виконанні носія, а завжди є його трансформацією, що зумовлено відмінностями усної та писаної форм. Більша ж чи менша адекватність письмової фіксації усного тексту залежить від завдань та способів її здійснення.

Зіставляючи літературні (писані) та фольклорні (усні) тексти, К.Чистов відзначає, що творам літератури властива просторова тяглість, в той час як для сприйняття усного фольклорного тексту необхідна часова синхронізація певних одиниць мовлення. Істотною рисою усного тексту є й те, що він “за своєю природою процесуальний та динамічний. Це і результат нашої мовленнєвої діяльності, і водночас сама діяльність”⁶. Погляд на явища в комунікативному контексті крізь призму функціонування істотно доповнює розуміння їх змістового боку і є надзвичайно продуктивним. Важливим наслідком цього стає розгляд тексту в традиційній культурі як процесу, зокрема, в комунікативному вимірі, а звідси й усвідомлення недостатності трактування усного тексту в фольклорі лише як результату мовленнєвої діяльності, тобто як статичного об’єкта (аж до ототожнення його з рукописом чи друкованим зразком).

² Бахтин М.М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках: Опыт философского анализа // Бахтин М.М. Литературно-критические статьи. – М., 1986. – С. 477.

³ Иванова Т.Г. Специфика фольклористической текстологии // Русский фольклор: Проблемы текстологии фольклора. – А., 1991. – Т. 26. – С. 6.

⁴ Див.: Никитина С.Е. Устная народная культура и языковое сознание. – М., 1993. – С. 6. (Принагідно зауважимо, що ми розглядатимемо переважно питання текстології усної прози, оскільки текстологія музичних, драматичних чи, наприклад, обрядових жанрів, у яких синкретизм текстів виразніше виявлений, вимагають окремої спеціальної розмови.)

⁵ Мурзин А.Н., Штерн А.С. Текст и его восприятие. – Свердловск, 1991. – С. 23.

⁶ Чистов К.В. Поэтика славянского фольклорного текста. Коммуникативный аспект // История, культура, этнография и фольклор славянских народов: VIII Международный съезд славистов: Загреб – Любляна, сентябрь 1978 г. – М., 1978. – С. 299–300.

Динамічна природа фольклорної творчості, постійна мінливість втілення фольклорних зразків усвідомлюється як результат функціонування в різноманітних динамічних комунікативних контекстах.

З дедалі глибшим усвідомленням специфіки фольклорної творчості стає зрозумілим, що, аналізуючи явища усної традиції, недостатньо спиратися лише на розгляд вербального тексту, оскільки "усна поезія, справді, як і писана література, має словесний текст. Проте в одному відрізняється: зразок усної літератури, аби актуалізуватися, *має бути виконаний*. Сам лише текст не може складати усний твір"⁷. Таким чином поняття усного тексту, яке спершу викликало спротив мовознавців і лише згодом увійшло до наукового обігу, було піддане сумніву й частиною фольклористів. Прихильники так званого виконавського підходу визнали доречнішим застосовувати в цьому разі поняття "виконання". Поширення терміна *текст* на сам акт виконання видається їм невиправданим, тому його пропонується вживати в питомому значенні, тобто лише до писаних явищ. Е.Файн відзначає з цього приводу, що наше розуміння тексту завжди більшою чи меншою мірою обтяжене асоціаціями, якими ми завдячуємо писаній традиції. Обігруючи жартівливий вислів В. Онга щодо поняття "усне виконавство", вона говорить про неприйнятність вживання терміна "текст" до усних явищ, бо це нагадує опис коня як "автомобіля з чотирма ногами без коліс"⁸.

Увага текстолога-фольклориста таким чином спрямована передусім на усний текст (та ширше – на виконання в цілому), на його функціонування за певних комунікативних умов, на вивчення досвіду текстуалізації творів усного походження, історію та критику текстів записів, що відтворюють усний за природою фольклорний феномен, та на особливості едиційної практики. Сучасна текстологія в царині фольклористики має, принаймні, три виразно окреслені сфери інтересів: *історико-фольклорну*, *історико-фольклористичну та едиційну*⁹, а ряд дослідників пропонують вирізняти також *експериментальну*¹⁰, *теоретичну*¹¹, *комплексну*¹² та *генетичну*¹³ текстологію. Всі вони мають власну проблематику та методи аналізу й відрізняються вже за самим предметом дослідження, адже при вивченні своєрідності функціонування фольклору цим предметом є *усний текст*, що постає в акті виконання, а при розгляді питань історії тексту та едиції досліджуються передусім *тексти записів*.

Природа усного тексту та його співвідношення з текстом запису є однією зі специфічних, найменш досліджених фольклористикою найскладніших дискусійних проблем. На перших етапах розвитку науки це питання видавалося досить простим і не привертало спеціальної уваги, оскільки фольклористи цікавилися передусім художніми й змістовими аспектами твору і вважали, що відтворення словесного тексту в прозі та фіксація його разом із мелодією в пісенних записах робить запис цілком репрезентативним. Перші сумніви щодо правильності таких поглядів з'явилися на межі ХІХ та ХХ сторіч. Якщо звернутись до історії, то побачимо, що вивчення фольклору з метою глибшого пізнання народу та осягнення його

⁷ *Finnegan Ryth H.* Oral Poetry: its nature, significance, and social context. First Midland Book edition. – Bloomington and Indianapolis, 1992. – P. 28.

⁸ *Fine Elizabeth C.* The Folklore Text: From Performance to Print. – Bloomington and Indianapolis, 1994. – P. 92.

⁹ *Иванова Т.Г.* Цит. вид. – С. 5–21.

¹⁰ *Гацак В.М.* Экспериментальная текстология фольклора: (На славянском и неславянском материале): Доклад для XII Международного съезда славистов в Кракове. – М., 1998.

¹¹ *Гацак В.М.* Текстология фольклора // Восточнославянский фольклор: Словарь научной и народной терминологии. – Минск, 1993. – С. 355–357.

¹² *Миненок Е.В.* Текстология фольклора комплексная // Восточнославянский фольклор: Словарь научной и народной терминологии. – Минск, 1993. – С. 357.

¹³ *Федоров А.Ю.* К построению генетической текстологии фольклора // Русский фольклор: Межэтнические фольклорные связи. – А., 1993. – Т. 27. – С. 181–193.

світогляду потребувало якомога повнішої фіксації витворів його духу. Різні наукові школи та напрямки пропонували власні методи проникнення в справжню сутність явищ традиційної культури. Оскільки ж звернення до фольклору як до об'єкта досліджень відбулося порівняно пізно, коли писана література вже міцно утвердилася як складова частина культури багатьох народів, усна традиція за аналогією стала визначатися як "усна словесність", а її твори почали розглядатися тими ж науковими методами, що й літературні. Постання ж численних загадок у процесі інтерпретації творів фольклору привернуло увагу до розбіжностей, які існують між тлумаченням дослідника та носія, і поступово призвело до усвідомлення специфічності усної культури. Сам процес запису твору збирачем становив, з одного боку, акт інтерпретації, а з іншого, забезпечував можливість подальших інтерпретацій твору через аналіз тексту його запису. Тому розуміння природи фольклорного тексту та складових його змісту відіграло вирішальну роль не лише у власне текстологічній практиці, а й дозволяло сформулювати належну емпіричну базу наукового знання.

У ХХ ст., центром в другій його половині, в науці все міцніше утверджуються антропоцентричні концепції розуміння сутності мистецтва. Його з'яви розглядаються не як застигли та самодостатні, а все частіше осмислюються як включені у вир історичного буття та міжособистісної взаємодії. Через це питання герменевтики, тлумачення тексту стали такими актуальними в літературознавстві та фольклористиці. В різних гуманітарних науках з'являються й набувають дедалі більшої популярності теорії та напрямки, що концентрують увагу на динамічній природі досліджуваних явищ. Вчені знаходять нові можливості поглибленого розуміння процесів функціонування фольклору. Широко окреслюючи коло підходів, об'єднаних такими поглядами, з певною мірою умовності до нього можна включити найрізноманітніші наукові концепції, що здобували прихильників упродовж ХІХ і ХХ ст. (серед них віднайдемо і філософські, і лінгвістичні, і літературознавчі, і фольклористичні теорії, пов'язані з іменами В. фон Гумбольдта, О. Потебні, Л. Щербі, М. Бахтіна, Б. Маліновського, Н. Хомського, М. Перрі, А. Лорда, А. Дандиса, Д. Гаймса, Т.А. ван Дейка, Р. Баумана та ін.).

Наново усвідомлена наукою процесуальність явища¹⁴, принципова можливість різних інтерпретацій відкрила нові аспекти, а у фольклористиці поставила в центр уваги не лише сам текст, а і його творця-виконавця, слухачів, їхні комунікативні потреби та обставини виконання. Дедалі зрозумілішим стає те, що питомий зміст традиційних мистецьких явищ неможливо осягнути без врахування цих аспектів. Тому останнім часом дедалі більшу увагу привертають дискурсивні методички аналізу, які фольклористикою досі ще не застосовувалися широко, проте мають виявити свою продуктивність, адже фольклорний твір живе в процесі виконання, в творчій співдії майстра-виконавця та слухача. (Нагадаємо, що в живому фольклорному процесі, на відміну від літератури, слухачька аудиторія має можливість впливати на виконавця, тож і на виконуваний ним текст, безпосередньо в момент його оприлюднення, що надає фольклорним з'явам особливого динамізму.)

Це загальне методологічне спрямування, котре, певною мірою, сягає ще Гумбольдтової лінгвістичної концепції, а потім було своєрідно розвинуте і прибічниками Празької школи, і функціоналізмом, і біхевіористичною концепцією, призвело до появи нових напрямків фольклористичних досліджень, зокрема,

¹⁴ Принагідно зауважимо, що уявлення про динамічність тексту не чуже й сучасній науці про літературу. Показовим прикладом реалізації таких поглядів є розвідки, присвячені текстам Т. Шевченка, здійснені Г. Грабовичем (див.: *Грабович Г. Між словом і схемою: (У пошуках Шевченкового тексту) // Грабович Г. Шевченко, якого ми не знаємо: (З проблематики символічної автобіографії та сучасної рецепції поета).* – К., 2000. – С. 132–178). Попри відмінність літературознавчого та фольклористичного погляду на проблеми тексту, в даному випадку істотним є саме тяжіння до розгляду явищ у динамічному аспекті з усіма численними можливостями цілком нових інтерпретацій.

контекстуального (орієнтованого на вивчення виконавства) та інших, що об'єднуються розумінням істотності контекстуальних зв'язків у культурі, їх ролі для інтерпретації тексту, розкриття "прихованих" у ньому можливостей нового "прочитання" за інших комунікативних обставин.

Переорієнтація науки позначилася й на фольклористичному розумінні тексту, на текстологічній теорії та практиці. У сфері дослідження творчої історії фольклорних явищ вона була значною мірою підготовлена дослідженнями живого фольклорного процесу та народженою на підставі цих спостережень теоретичною концепцією М. Перрі та А. Лорда. Висновки А. Лорда про роль усної композиції у фольклорній творчості спонукали його відмовитися від розуміння процесу усної трансмісії як успадкування та відтворення певних текстів носіями. Натомість було запропоновано концепцію "усної композиції". За такого розуміння провідна роль належить не відтворенню запам'ятованих текстів, а їх творенню на основі традиційних формул та тем¹⁵.

Утвердження таких поглядів на явища духовної культури, на роль процесів творення та відтворення, сприйняття, на взаємодію творця та слухача чи читача спричинило появу нової хвилі інтересу до процесів функціонування фольклору, розуміння їх інтерактивного характеру та потребу переосмислення істин, що видавалися неспростовними. Таким чином, якщо на початкових етапах розвитку фольклористики основна увага спрямовувалася на максимально повну фіксацію явищ народної культури, то нині все частіше лунає занепокоєння якісним боком цієї роботи, безпосередньо пов'язаним із розумінням природи усної традиції. Тому, здавалося б, вузькі та спеціальні питання текстології опиняються на вістрі багатьох наукових дискусій сучасності. До них, зокрема, належить питання про сутність творчого процесу в фольклорі, безпосередньо пов'язане з розумінням природи текстової трансмісії у традиційній культурі.

Схематично в історії фольклористики можна виокремити дві тенденції, навколо яких групуються численні наукові школи та напрямки, що намагалися дати відповідь на це питання. Одні з них вважали носія фольклору творцем, інші – інтерпретатором. Попри конкретні відмінності в концепціях "фінської" школи, теорії аристократичного походження, структурно-семіотичного напрямку та позиціями прихильників усно-формульної теорії, російської школи дослідження виконавства, сформованої М. Азадовським, та ін., можна помітити ці тенденції, що їх К. Чистов визначив ще як "суперстабільність" та "супердинамічність"¹⁶. У зв'язку з цим постало й питання, чи існує *текст* фольклорного твору, що "передається" від одного носія до іншого в процесі трансмісії або щоразу спотворюючись або, навпаки, "шліфуючись", чи традиційна збережувальність явищ фольклору забезпечується іншими засобами і не пов'язана з меморизацією тексту. Закономірно поставало й питання про те, як мають оцінюватися зміни, що відбуваються в процесі функціонування твору, чи втілюють вони власне семантику твору, чи є випадковими та не вартими уваги, а тому й фіксації записом. (Нагадаємо, що, на думку Д.Лихачова, до явищ тексту належать лише ті, що мають смислове наповнення: "Текст – результат свідомої діяльності людини"¹⁷). Якщо ж кожен акт відтворення традиційного явища становить однаковий інтерес для дослідника, бо несе змістову інформацію, то чи втілюється вона лише словесним текстом твору, чи можливе його адекватне розуміння поза врахуванням паралінгвістичних факторів і, якщо так, то якою мірою мають вони враховуватися та відбиватися текстом запису.

¹⁵ Lord Albert Bates. The Singer of Tales. – Cambridge, (Mass.), 1960 (рос. переклад: Лорд А.Б. Сказитель / Пер. с англ. и коммент. Ю.А. Клейнера и Г.А. Левинтона. Послесл. Б.Н. Путилова. Статьи А.И. Зайцева, Ю.А. Клейнера. – М., 1994.)

¹⁶ Чистов К.В. Вариативность как проблема теории фольклора // Чистов К.В. Народные традиции и фольклор. – Л.: Наука, 1986. – С. 127–128.

¹⁷ Лихачев Д.С. Текстология: На материале русской литературы X–XVII вв. – Л., 1983. – С. 128.

Як бачимо, ця проблема має, принаймні, два істотних аспекти – теоретичний (розуміння природи творчих процесів у фольклорі) та суто практичний. Не маючи можливості докладно зупинитися на першому в межах даної розвідки, все ж зазначимо, що з ним пов'язана окрема сторінка фольклористики, а основне питання може бути визначене як роль пам'яті в фольклорі. Переважна більшість фольклористів вважають фольклор мистецтвом пам'яті, в той час як інші обстоюють думку про переважно креативний, хоча й закорінений в традиції, характер виконання. Дискусії з цього приводу зринають раз у раз, і хоча питання не отримало однозначного рішення, зрозуміло, що крайнощі обох позицій видаються неприйнятними. До дискусійних належить і власне текстологічне питання про можливість, доцільність та межі здійснення реконструкцій у царині генетичної текстології. Зазначимо одразу, що в його вирішенні виявляється кардинальна відмінність фольклористичної та літературознавчої постановки питання. Попри концепційну та методичну спільність рішень, пов'язаних з історією писаних текстів (текстів записів), видається абсолютно неприпустимим (та й практично неможливим!) створення реконструкцій усних текстів (виконань). Адже кожен із них виникав у неповторній комунікативній ситуації, був спрямований на конкретного слухача, своєрідно поєднував можливості розкриття змісту за допомогою слова та невербальних засобів. Тому створення власне текстологічної реконструкції викликає рішуче заперечення¹⁸. Видається сумнівним і висновок про принципову доцільність спроб словесних реконструкцій (єдину перешкоду на цьому шляху частина дослідників вбачає в недосконалоствях сучасної текстологічної методики, а не в тому, що саме розуміння усної природи тексту суперечить уявленню про можливість реконструкції плану вираження). Водночас може бути поставлене питання про реконструкцію змісту, особливо ж, коли йдеться не про окремий варіант, а про певний етап функціонування твору.

Обстоювання ж протилежної позиції також часом призводило до парадоксальних результатів. Як вже відзначалося, усвідомлення усного характеру фольклорного тексту спонукало частину дослідників відмовитися від поняття *усний текст* та застосовувати інші (на зразок “виконання”, “комунікативна подія” тощо), а термін *текст* вживати лише в питомому вузькому значенні щодо записів фольклору. Це було не простою заміною термінів, а концепційним явищем, оскільки за такого розуміння вербальний текст, що втілюється виконавцем, визнається лише однією зі складових багатоаспектного семантичного комплексу “події виконання”. Наслідком цього стала відмова від вивчення тексту поза комунікативним контекстом та, зрештою, тотальна недовіра до текстів записів.

Така позиція “контекстуалістів”, які обстоювали біхевіористичні погляди, викликала різке заперечення літературознавчо-орієнтованих фольклористів, котрі наполягали на можливості й доцільності розгляду самого лише словесного тексту в різних аспектах без втрат для його правильного розуміння. Тривала дискусія з цього приводу розгорнулася на сторінках журналів “American Folklore” та “Western Folklore”. Вона розпочалася з питань визначення фольклору, а згодом набула й текстологічного спрямування¹⁹. Заперечення в даному випадку спонукало до нових пошуків у царині текстології і революціонізувало текстологічну думку та практику.

¹⁸ Див., напр.: Чистов К.В. Реконструкция текста и проблемы текстологии преданий // Текстология славянских литератур: Доклады конференции. Ленинград, 25–30 мая 1971 г. – М., 1973. – С. 145–161; Його ж. Пратекст, “нормальный” текст, целесообразный текст и инвариант как фольклористические категории // Краткое содержание докладов годичной научной сессии Института этнографии АН СССР 1974 – 1976. – Л., 1977. – С. 28–30, а також: Азбелев С.Н. Историзм былин и специфика фольклора. – Л., 1982; Федоров А.Ю. К построению генетической текстологии фольклора та ін.

¹⁹ Bauman Richard. Towards a Behavioral Theory of Folklore // Journal of American Folklore. – 1969. – Vol. 82. – № 324. – P. 167–170; Georges R.A. Toward an Understanding of Storytelling Events

Усвідомлення ролі контексту поступово набувало загальноприйнятого статусу, стало ознакою не лише теоретичних концепцій, а й практики видання. Особливо плідно це відбилося на вивченні та публікації малих прозових форм, зокрема прислів'їв. З'явилися збірники, що відтворювали не лише словесний текст, а й комунікативний контекст виконання²⁰. Твори інших жанрів, що мали значно складніший зв'язок з комунікативним контекстом, поставили перед дослідниками численні проблеми. Пошук відповіді на них спонукав Е.Файн до спеціальних студій з цього питання. У її монографії "Фольклорний текст: від виконання до друку" проблему здійснення адекватних записів, що відбивають особливості виконання твору, не лише детально й глибоко розроблено теоретично, а й запропоновано практичні рішення. В ній узагальнено значний досвід фольклористичної текстології, зокрема в плані методики фіксації усного тексту та забезпечення максимальної відповідності між записом та живим виконанням фольклорного твору. Дослідниця пропонує обмежити вживання терміна *текст* і застосовувати його лише на означення запису (*record*), що відтворює естетичну дію, та супроводжувати його описом чи звітом (*report*), який відтворює естетичне поле виконання: "Переваги обмеження терміна текст скоріше записом, ніж описом, мають бути очевидні. В той час як звіт описує те, як оповідач виконує твір, або зміст оповіді, він, по суті, є коментарем, а не спробою відтворити питома повідомлення. Зрозуміло, якщо наш інтерес полягає у вивченні художнього словесного виконання, тоді ми хочемо мати максимально повний та точний його запис. Однак тексти рідко існують самі по собі, без супровідних описів учасників, ситуації та соціокультурного оточення. Насправді ж для того, аби читачі могли простежити за естетичним перебігом виконання, вони мусять мати відомості про естетичне поле, з якого воно постає. Укладач тексту може найкращим чином подати цю інформацію, вміщуючи його у своєрідну рамку опису естетичного поля"²¹.

Продуктивні імпульси, що йдуть від виконавського підходу, не дозволяють, однак, абсолютизувати значення його теоретичних пропозицій та практичних рішень. Тому сучасна фольклористична думка знову звернулася до проблеми тексту. Відомий фінський дослідник Л. Хонко охарактеризував цей стан як "третю хвилю" інтересу до тексту²². Усний текст знову стає завдяки цьому предметом уваги фольклористів, проте власне текстологічні аспекти дослідження в цьому разі підпорядковані меті осмислення широкого кола питань теорії традиції.

Як бачимо, і загальнотеоретичні, і власне текстологічні дискусії були безпосередньо зумовлені пошуком та усвідомленням фольклористикою своєї специфіки, спробами вивільнитися від усталених уявлень, що йшли від аналізу інших, бодай і близьких, проте часом лише зовні схожих виявів духовної культури, спробами виокремити свій предмет досліджень, зрозуміти його своєрідність, сформулювати власні завдання та виробити свою методику їх вирішення. Розуміння виконавської природи фольклору та його усної специфіки є одним з визначальних у цьому процесі.

²⁰ Journal of American Folklore. - 1969. - Vol. 82. - № 326. - P. 313-328; Ben-Amos D. Toward a Definition of Folklore in Context // Journal of American Folklore. - 1971. - Vol. 84. - № 331. - P. 3-15; Wilgus D.K. The Text Is the Thing // Journal of American Folklore. - 1973. - Vol. 86. - № 341. - P. 241-252; Ben-Amos D. The Ceremony of Innocence // Western Folklore. - 1979. - January - Vol. XXXVIII. - № 1. - P. 47-52; Jones S. Slouching Toward Ethnography: The Text / Context Controversy Reconsidered // Western Folklore. - 1979. - Vol. XXXVIII. - January. - № 1. - P. 42-49; Jones S. Dogmatism in the Contextual Revolution // Western Folklore. - 1979. - Vol. XXXVIII. - January. - № 1. - P. 52-55; Georges Robert A. Toward a Resolution of the Text / Context Controversy // Western Folklore. - 1980. - January. - Vol. XXXIX. - № 1. - P. 34-40.

²¹ Flour From Another Sack & other proverbs, folk beliefs, tales, riddles and recipes / Ed. by Mark Glazer. - Edinburg, Texas, 1982.

²² Fine Elizabeth C. The Folklore Text: From Performance to Print. - P. 95.

²³ Honko Lauri. The Quest for Oral Text: the Third Wave? // FF Network for the Folklore Fellows. - 1966. - № 12. June. - P. 1, 6.